

UDK: 016(497.5 Đakovo)"1991/1999"(045)
930(497.5 Đakovo)"1991/1999(045)

Pregledni članak
Primljeno: 11.11.1999.

Značajniji povijesni radovi o Đakovu i Đakovštini od 1991. do 1999.

BORISLAV BIJELIĆ

Muzej Đakovštine, Đakovo, Republika Hrvatska

Ovim radom autor je stručnoj javnosti nastojao što plastičnije približiti najznačajnije radove o prošlosti Đakova i njegove okolice. Predstavljene su i kritički valorizirane pojedine knjige, zbornici, časopisi i katalogi, zapravo sve one publikacije kroz koje su pojedinci, s većim ili manjim ambicijama, od znanstvenih do gotovo publicističko-žurnalističkih, pokušali najširem krugu čitatelja približiti pojedine segmente kulturne, političke, gospodarske i društvene prošlosti grada i gravitirajućih naselja.

Đakovo, grad prepoznatljiv i izvan državnih granica kao središte Biskupije đakovačke i srijemske i centar uzgoja rasnih konja, prvi put je spomenut u povelji hercega Kolomana iz 1239. godine. Nalazi se u središnjem dijelu Slavonije i do promjena otpočetih uvođenjem višestranačja početkom 90-ih godina središte je kulturnog, administrativnog, gospodarskog i crkvenog života Đakovštine, područja koje je do spomenutih promjena bilo istoznačno s naseljima koja su ulazila u zastav bivše općine Đakovo. Nova teritorijalna podjela rezultirala je povećanim senzibilitetom za parcijalne interese pojedinih mjesta, danas općina, ali time Đakovo kao urbano središte nije izgubio na važnosti. Po najnovijem popisu stanovništva iz 1991. godine grad s prigradskim naseljima ima oko 30 tisuća stanovnika.

Osnovu gradskog gospodarstva još uvijek čini poljoprivredno-prehrambena djelatnost temeljena na bogatim prirodnim resursima, a koordinirana u sklopu PIK-a Đakovo, odnosno pojedinih segmenata na koje je PIK podijeljen u procesu privatizacije. Uz poljoprivredu, koja je još uvijek okosnica gospodarskog razvoja, treba spomenuti i kontinuiranu industrijsku proizvodnju u prehrambenoj, kemijskoj, drvenoj, opekarskoj i tekstilnoj industriji. I dok se, kada je riječ o poljoprivredi i industriji, može govoriti o kontinuiranom djelovanju, u prvom slučaju sve od postanka grada, a u drugom u posljednjih pedesetak godina, ekspanzija sitnog poduzetništva, suvremenog obrta pa čak i turizma predstavlja najnoviju tendenciju koja je, u samo nekoliko godina

pridonijela bitnim promjenama u gospodarskoj strukturi grada - ali i na drugim područjima društvenog života.

Od kraja osamdesetih godina, od vremena proslave 750. obljetnice grada, Đakovo sve više nalikuje modernom srednjoeuropskom gradiću prepoznatljiva vizualnog identiteta. Da je to uistinu tako, možemo se uvjeriti gotovo na svakom koraku, od tržnice i groblja do malih perifernih ulica te napose u novoizgrađenim dijelovima grada. Ako se tomu pridoda činjenica da uže gradsko središte krasi građevine kasnobaroknog, historicističkog i secesionističkog stila, park, biskupski dvor i, dakako, katedrala, nije slučajno da svi oni koji posjete Đakovo ponese pozitivne dojmove i želju da jednog dana ponovno prošetaju njegovim ulicama.

Osim urbanog, grad ima i svoj kulturni identitet. Taj identitet, ako ne prije, uspostavljen je tijekom 19. stoljeća i usko je vezan uz djelovanje Biskupije đakovačke i srijemske, napose biskupa J. J. Strossmayera. Vremena su se mijenjala, mijenjali su se i politički sistemi i vlast, ali ne i prosvjetiteljska dimenzija koju je Biskupija imala od svog osnutka do danas. U tom svjetlu, osim uloge J. J. Strossmayera, treba istaknuti djelovanje Teologije u Đakovu, jedine visokoškolske ustanove u gradu. Nastala je na tradiciji studija teologije i filozofije otpočete na Bogoslovnom sjemeništu daleke 1806. godine. Teologija u Đakovu danas je u sastavu Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu.

Od kulturnih institucija treba istaknuti Muzej Đakovštine, Dijecezanski muzej, Spomen muzej biskupa J. J. Strossmayera, Centar za kulturu, Gradsku knjižnicu i čitaonicu te Maticu hrvatsku Đakovo. Kulturni život grada, uključivši tu i izdavačku djelatnost, uglavnom je iniciran iz spomenutih institucija. Što se pak tiče izdavaštva, a ono je implicitno predmet našeg interesa, kao izdavači pojavljuju se i Gradsko poglavarstvo, Smotra folkloru Đakovački vezovi te Društvo ljubitelja starina. Produkcija nije imponantna, ali uzevši u obzir odnos društva prema kulturi i znanosti, teško da se nešto više i moglo očekivati.

Na stranicama koje slijede pokušat ću dati što cjelovitiji uvid u publicističko-znanstvenu produkciju u kojoj su obrađeni pojedini segmenti prošlosti Đakova i Đakovštine nastalu u posljednjoj dekadi sada već prošlog stoljeća.

Visoka bogoslovna škola, odnosno njezin Profesorski zbor, otpočeo je 1993. godine izdavati časopis pod imenom *Diacovensia - teološki prilozi*. To je prvi časopis u novijoj povijesti, ističe Uredničko vijeće u proslavu, "koji želi biti zrcalo rada i zanimanja njezinih akademskih djelatnika". Ali ne samo to. Suočeni s ratom i patnjama ljudi, urednici časopisa nastoje radovima objavljenim na njegovim stranicama pomoći i u obnovi domovine i biskupije. Na suradnju su, osim teologa, pozvani i predstavnici drugih, srodnih znanosti. Do jeseni 1999. godine, iako je bilo najavljeno da će časopis izlaziti jedanput godišnje, izašlo je samo četiri broja. Godine 1997. i 1998. časopis nije tiskan.

U prvom broju *Diacovensiae* (1/1993.) dominiraju teološke rasprave. No, ima i historiografskih priloga. Marko Jerković piše o školskom vjeronauku nakon Drugog svjetskog rata (1945.-1952.). Poseban akcent stavljen je na

pastirsko pismo katoličkih biskupa Jugoslavije od 20. rujna 1945. godine, na vjerski odgoj u svjetlu Ustava FNRJ iz 1946. godine te na proteste biskupa nakon zabrane vjeronauka koji je označio početak sustavne ateizacije učenika. Na mikroplanu autorov interes fokusiran je na teškoće vjerskog života u sklopu Biskupije đakovačke i srijemske.

U članku "Popis slavonskih župa i škola pečuške biskupije godine 1776." Stjepan Sršan daje nužne komentare uz spis "Conscriptio discriptus Sclavonica quinque - Ecclesiensis anni 1776." U njemu se mogu iščitati osnovni podaci o župama koje su do kraja 18. stoljeća bile pod jurisdikcijom pečuške biskupije.

Marin Srakić, sadašnji biskup Biskupije đakovačke i srijemske, piše o pokušajima prijenosa sjedišta Biskupije iz Đakova u Osijek, inicijativama koje su osim crkvenog, imale i šire društveno značenje.

Zadnji prilog u ovom broju *Diacovensiae* koji mi se čini historiografski relevantnim je rad Antuna Jarma "Đakovačka katedrala, požar i obnova 1933.-1937.". Autor donosi kronologiju događaja vezanih uz požar, konstatira učinjenu štetu, iznosi hipoteze o mogućim uzrocima požara te iznosi podatke o obnoviteljskim radovima završenim posvetom katedralnih orgulja u kasnu jesen 1936. godine.

Drugi broj *Diacovensiae* (godina II.,1/1994.) posvećen je obljetnicama biskupa Ćirila Kosa (danas biskupa u miru). Priloge o biskupu, koji čine prvi dio časopisa, potpisali su Geza Varga ("Mons. dr. Ćiril Kos - zlatomisnik"), Marin Srakić ("U ime naroda", Proces protiv profesora, svećenika i bogoslova Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu 1959.-1960.), Nikola Dogan ("Biskup Ćiril Kos - Doctor theologiae honoris causa") i Milan Šimunović ("Biskup Ćiril Kos i katehetske ljetne škole u pokoncilskoj Crkvi u Hrvata").

Od spomenutih priloga posebice bih istaknuo prilog Marina Srakića, i to stoga što je, čini se, paradigmatičan za većinu procesa te vrste koje su pokrenule tadašnje vlasti protiv sebi nepoćudnih osoba.

Preostali dijelovi časopisa posvećeni su teološkoj problematici.

Treći broj *Diacovensiae* (godina III.,1/1995.) donosi priloge vezane uz višestoljetnu povijest Đakova. Naime, 1989. godine proslavljena je 750. obljetnica prvog spomena grada pa je u nizu manifestacija koje su obilježile taj jubilej održan i znanstveni skup pod nazivom "Đakovo 750 godina". Članci koji su predstavljeni u ovom broju *Diacovensiae* zapravo su usustavljena izlaganja sudionika skupa u kojem su, s različitih stajališta, rasvijetljeni pojedini segmenti crkvenog, društvenog, kulturnog i gospodarskog života grada. Iako je u ovom broju časopisa objavljen samo dio izlaganja, smatram da su i ona dostatna da ga možemo proglasiti jednom od najboljih publikacija, ako ne i najboljom, koja svima onima koji su spremni uložiti određen intelektualni napor omogućava dobar i relativno cjelovit uvid u povijest Đakova.

Članci su podijeljeni u pet skupina. Prva nosi naslov "Đakovo i Đakovština", a u nju su uvršteni radovi Jasne Šimić: "Prapovijest Đakovštine",

Stjepana Sršana: "Pisani izvori za povijest Đakova", Josipa Barbarića: "Arhivska građa za povijest Đakova, Đakovštine i Đakovačke biskupije (do godine 1848.)", Agneze Szabo: "Đakovo i središnje institucije Hrvatske u Zagrebu u 19. stoljeću", Božice Valenčić i Tone Papića: "Župna crkva Svih svetih u Đakovu - građevinski razvoj objekta", i Đuke Marića: "O crkveno-glazbenom životu Đakova".

Druga skupina obuhvaća članke u kojima se problematiziraju određena stajališta Đakovačke i Bosansko-srijemske biskupije. U tu skupinu uvršteni su radovi Ive Mažurana: "Đakovo i Bosansko-srijemska biskupija od 1239. do 1536.", Ante Sekulića: "Pregled povijesti drevne Srijemske biskupije do dolaska Turaka, Geze Varge: "Biskup Ponsa-Anonymus, pisac djela "Gesta Hungarorum"?, i Marka Jerkovića: "Katekizmi đakovačkih biskupa od Nikole Ogranića do Stjepana Bauerleina.

Treći dio časopisa posvećen je biskupu J.J. Strossmayeru. Ivo Perić pisao je o "Suradnji J.J. Strossmayera s istaknutim suvremenicima iz Dalmacije", Marko Karamatić o "Biskupu Strossmayeru i školovanju bosanskih franjevaca u Đakovu (1853.-1876.)", Mladen Obad-Šćitaroci i Bojana Bojanić o "Perivoju uz biskupski dvor u Đakovu", a Igor Karamen o "Ulozi i značaju biskupskog imanja u Đakovu u sklopu slavonskog kasnofeudalnog/kapitalističkog veleposjeda (XVIII.-XX.)".

Sljedeća skupina tekstova naslovljena je - "Stolni kaptol i katedrala". U tu skupinu uvršteni su radovi Marina Srakića: "Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu", Ante Gulina: "Srednjovjekovni bosanski ili đakovački kaptol i njegov pečat", Marije Mirković: "Ikonološka analiza zidnih slika u đakovačkoj katedrali sv. Petra" i Nele Tarbuk: "Skulpture đakovačke katedrale".

U posljednjoj, petoj tematskoj skupini ("Redovnici u Biskupiji đakovačkoj i srijemskoj") pisali su Ljelja Dobronić: "Kulturno-povijesni značaj pojave redova na tlu istočne Slavonije", Emanuel Hoško: "Viševjekovno djelovanje franjevaca u Đakovu (1347.-1806.)", Kasida Vidović: "Odgojno-prosvjetno i karitativno djelovanje u dijecezanskoj knjižnici i franjevačkim knjižnicama na području Đakovačke biskupije" i Vatroslav Frkin: "Inkunabule u dijecezanskoj knjižnici i franjevačkim knjižnicama na području Đakovačke biskupije".

U posljednjem, četvrtom broju časopisa (godina IV., 1/1996.), dominiraju teme vezane uz djelovanje Bogoslovnog sjemeništa i Filozofsko-teološkog učilišta u Đakovu, najstarije visokoškolske ustanove kontinuiranog djelovanja na području Istočne Hrvatske.

Hrvatska akademija povijesti i umjetnosti objavila je 1997. godine *Zbornik radova o J.J. Strossmayeru*. Prilozi u *Zborniku* prvo su pročitani na znanstvenom skupu o J.J. Strossmayeru, skupu koji je organizirala HAZU, Biskupija đakovačka i srijemska, Sveučilište u Osijeku i grad Đakovo, a koji je održan u Zagrebu i Đakovu od 26. do 27. listopada 1995. godine. Neposredni povod održavanju skupa bila je 180. godišnjica biskupova rođenja, 145.

godišnjica njegova ređenja, 125. obljetnica nastupa na I. vatikanskom koncilu i 90. obljetnica biskupove smrti.

U uvodnoj riječi akademik Ivo Padovan istaknuo je da je o biskupovu prosvjetnom i vjerskom radu puno toga napisano te da je na tom planu teško reći nešto novo, ali da je o njegovoj političkoj djelatnosti bilo, a i još uvijek ima, različitih, dijametralno suprotnih shvaćanja. Da je doista tako transparentno je pokazao sadašnji biskup Biskupije đakovačke i srijemske dr. Marin Srakić. U svom prilogu naslovljenom "Biskup Josip Juraj Strossmayer između odbijanja i prihvaćanja", koristeći se mnogobrojnom literaturom, upozorio je na oprečne sudove izrečene o Strossmayeru. Te sudove, koji se odnose na gotovo sva područja njegova života, Srakić nije eksplicitno komentirao. Namjera mu je bila "iznijeti samo činjenice odbijanja i prihvaćanja ne upuštajući se u detaljnije pobijanje ili obranu biskupovu". Šteta! Da se autor kojim slučajem prihvatio tog izazova vjerujem da bismo, s obzirom na njegovu erudiciju i temeljitost u znanstvenom radu, dobili argumentima potkrijepljene sudove o nekim još uvijek otvorenim pitanjima o životu i radu Josipa Jurja Strossmayera. Ovako, dobili smo tek instruktivan pregledni članak u kojem su sučeljena mišljenja respektabilnih osoba hrvatskog vjerskog, političkog i kulturnog života (Antun Gustav Matoš, Stjepan Radić, Iso Kršnjavi, Ante Starčević, Ivo Bogdan, Vaso Bogdanov...).

Ankica i Josip Pečarić potpisali su članak "Strossmayer i Srbi". U zaključku svog rada konstatirali su da je opsežna literatura o Strossmayeru "nastala ili u Austrougarskoj ili u Jugoslaviji, pa se njegovo djelovanje nije moglo ni smjelo vrednovati na pravi način - na način koji bi u potpunosti opravdao njegovu devizu: "Sve za vjeru i domovinu". Tako se u Austrougarskoj nije mogla isticati njegova želja za slobodom hrvatskog naroda, a u Jugoslaviji se prešućivalo što znači njegovo 'jugoslavenstvo'. Upravo je zato njihova tema zanimljiva, aktualna, ali i delikatna. Naime, autori su iznijeli Strossmayerova negativna iskustva u kontaktima sa srpskim institucijama (npr. Srpska pravoslavna crkva) i pojedincima iz kulturnog, vjerskog i političkog života, a vidjeli su ih kao logičan slijed događanja iniciranih srpskim antagonizmom prema svemu što je katoličko još od vremena careva Milutina i Dušana.

Ovaj rad je dobrodošao, pogotovo s obzirom na činjenicu da desetljećima nitko nije imao dovoljno intelektualne hrabrosti upozoriti i na tu dimenziju odnosa Strossmayera prema Srbima. No, ipak, sudeći samo na osnovi tog rada, može se steći dojam kako je Strossmayer načelno imao averziju prema Srbima - a to nije točno. Jasno je da se propusti službene hrvatske historiografije trebaju korigirati, što je ovom prilikom djelomično i učinjeno, ali je manje jasna iznesena tvrdnja kako se u bivšim državama nije moglo valjano vrednovati njegovo djelo. Naime, logika državnog pragmatizma i logika znanosti oduvijek su bile, jesu i bit će suprotstavljene pa držim da je tu više riječ o oportunizmu povjesničara i njihove spremnosti da nekome ili nečemu služe,

izvješće godišnjice 125. obljetnice nastupa na I. vatikanskom koncilu i 90. obljetnice biskupove smrti

negoli o zbiljskoj nemogućnosti da se i po cijenu određenih neugodnosti bude na strani istine.

Dr. Pero Aračić piše o pastoralnom djelovanju biskupa Strossmayera. U 55 godina djelovanja biskup je, istaknuo je Aračić, učinio puno na strukturiranju biskupije. Osnivao je župe i redovito ih pohodio, podizao je kler te učinio puno na promicanju liturgijskog i sakramentalnog života. O tim, ali i nekim drugim aspektima njegova pastoralnog djelovanja (školstvo i kultura, upravljanje biskupijom) autor je progovorio iznoseći egzaktne pokazatelje koji su najbolji argument protiv osoba sklonih minoriziranju Strossmayerova angažmana na nivou dijeceze.

O djelovanju biskupa Strossmayera na Prvom vatikanskom saboru pisao je povjesničar dr. Andrija Šuljak, inače jedan od najboljih živućih poznavalaca njegova djela. Nakon što je objasnio povijesni kontekst u kojem je održan sabor, Šuljak je analizirao svaki od četiriju Strossmayerovih istupa i istaknuo stvarne razloge sukoba sa saborskom većinom i implikacije koje su iz toga proizašle. Svoj rad završio je konstatacijom da je Strossmayer "više otac Drugog negoli Prvog vatikanskog sabora. Internacionalizacija Kardinalskog zbora, ali i službe i časti Papinstva, veći naglasak na poštovanje i odgovornost nacionalnih crkava, kolegijalno upravljanje Crkvom i odgovorni položaj biskupa, nova vizija Crkve, ekumenski pokret, liturgijska reforma napose uvođenje narodnog jezika u službu Božju, pa čak i novi položaj vjernika laika u Crkvi, važnost biblijskog studija na crkvenim učilištima... samo su neka područja gdje je biskup dao svoj veliki doprinos."

Iako se nije slagao s nekim odlukama Sabora, pa čak ga je i napustio prije službenog završetka, Strossmayer je, iako ne rado, prihvatio odluke većine. Slično je postupio i na nacionalnom nivou. Niti jednog trenutka nije dovodio u pitanje položaj zagrebačkog nadbiskupa kao središnje osobe Katoličke crkve u Hrvatskoj što se, posebice nakon Prvog vatikansko sabora, kada je o njemu govorila cijela Europa, možda i moglo očekivati. Takvim odnosom Strossmayer je najeksplicitnije iskazao svoj odnos prema crkvenoj hijerarhiji. O tim pitanjima zainteresirani mogu saznati više u članku dr. Franje Šanjeka "Strossmayer i zagrebačka metropolija".

Akademik Hodimir Sirotković pisao je o Strossmayeru kao pokrovitelju i meceni Akademije, skupina autora o Strossmayeru i vlastelinstvu đakovačkih biskupa, a dr. Stanislav Marijanović o Strossmayeru, Hrvatskoj i Europi 19. stoljeća. U zanimljivoj raspravi u kojoj se autor poziva i na do sada, koliko mi je znano, nekorištene, ali za shvaćanje Strossmayerovih političkih koncepcija bitne izvore, istaknuo je da unatoč tomu što je biskup bio veliko ime hrvatske i europske povijesti te pokrovitelj brojnih institucija prosvjete, znanosti, kulture i umjetnosti, sve do danas "nema niti jedne zasebno objavljene cjelovite i znanstveno fundirane Akademijine monografije". *Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru*, dakako, ne može ispuniti tu prazninu, niti je zbog toga od Akademije iniciran. Namjera pokretača znanstvenog skupa i nakladnika Zbornika bila je pridonijeti što boljem poznavanju osobe i djela velikog biskupa

kao vrijednosti za sebe, ali i pretpostavke za neku buduću opsežnu studiju. Ako se zna da je o Strossmayeru ispisano na tisuće i tisuće stranica, teško je bilo očekivati, ali ne i nemoguće, da će se na ovih 140 moći pročitati senzacionalna otkrića. Takvih trenutaka doista nema, ali gledajući u cjelini, radovi u *Zborniku* čine, a uvjeren sam da će i činiti, nezaobilazno štivo za sve one kojima je stalo do istine o đakovačkom biskupu Josipu Jurju Strossmayeru.

U obilježavanje spomenutih jubileja Josipa Jurja Strossmayera uključio se i Biskupski ordinarijat reprint izdanjem knjige Matije Pavića i Milka Cepelića, *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i srijemski god. 1850.-1900.* Autori knjige, inače svećenici i biskupovi suvremenici, knjigu su napisali 1900.-1904. godine, prigodom njegove pedesetogodišnjice biskupovanja. Reprint izdanje (956 str.) pojavilo se 1994. godine i, vjerujem, bit će od velike pomoći svima onima koji se bave bilo kojim segmentom Strossmayerova života i rada.

U sklopu svojih redovitih aktivnosti Muzej Đakovštine pokrenuo je 1978. godine izlaženje *Zbornika Muzeja Đakovštine* kako bi prezentirali radove vezane uz pojedine aspekte lokalne povijesti. Prva nakana priređivača *Zbornika* bila je uspostaviti njegovo trajno i kontinuirano izlaženje, ali nažalost u tome nije uspio. Nakon što su objavljena tri broja *Zbornika* (1978., 1982. i 1985.) uslijedio je prekid od 12 godina. Početkom 1997. godine iz tiska je izašao četvrti broj, koncepcijski sličan prethodnim, ali različit strukturom i brojem suradnika (od kojih većina ima znanstvena zvanja) te znatno boljim grafičkim rješenjem što dakako nije presudno pri njegovu valoriziranju, ali tu činjenicu ne bismo trebali zanemariti.

Novi broj *Zbornika Muzeja Đakovštine* (4/1997.) podijeljen je u dva dijela. Prvi dio sadrži jedanaest stručno-znanstvenih radova, a drugi ocjene i prikaze publikacija tiskanih u posljednjih nekoliko godina koje su, svaka na svoj način, pridonijele boljem razumijevanju društvenog života Đakova i Đakovštine.

Stjepan Sršan objavio je dva rada. Prvi je kratak prikaz povijesti Osijeka, nastao kao prilog boljem poznavanju županijskog središta prigodom osamstote obljetnice njegova prvog spomena, a drugi popis katoličkih župa u Đakovštini početkom 18. stoljeća. Članak je nastao na osnovi "Opisa stanja katoličkih župa 1773.-1734. godine" koji su proveli franjevci provincije Bosne Srebrene. U ovom radu prikazano je stanje u župama Đakovo, Gorjani, Vrbica i Vrpolje.

Zlata Živaković-Kerže bavi se u svom prilogu stanjem u đakovačkom vlastelinstvu u vrijeme biskupovanja Josipa Jurja Strossmayera. Ovaj put težište je stavljeno na način saniranja gospodarstva i provedbe zahvata koji su trebali omogućiti transformaciju kasnofeudalnog vlastelinstva u moderniji sustav veleposjedničkog poslovanja.

Branka Migotti opisala je i analizirala, s likovno-stilskog, ikonografsko-simboličkog i arheološko-povijesnog aspekta, ranokršćansku fresku pronađenu 1991. godine na Štrbincima, arheološki lokalitet u neposrednoj blizini Đakova. Na temelju stilsko-sadržajnih odrednica i arheološkog konteksta

autorica je fresku datirala u treću četvrtinu 4. stoljeća. Po svemu sudeći, riječ je o radu koji nije bio uvezen, već je nastao kao rezultat djelatnosti ljudi koji su tada živjeli na ovom prostoru.

Borislav Bijelić piše o teškoćama s kojima je suočen Muzej Đakovštine nakon preseljenja u neadekvatne prostore koji, po mišljenju stručnjaka, ne zadovoljavaju niti minimalne muzejske standarde. Takav odnos autor drži paradigmatičnim za stanje u kulturi uopće.

Iz zagrebačkih *Povijesnih priloga* br. 10 od 1991. preuzet je članak Zdenke Šimončić-Bobetko: "Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine". U članku se razmatraju političke prilike na selu i izlažu odrednice gospodarske strukture. Kao popratnu pojavu agrarne reforme autorica je pratila i unutrašnju kolonizaciju ističući njezine specifičnosti prema ostalom državnom prostoru.

Željko Lekšić opisao je plan sela Gorjani iz 1856. godine, najstariji plan mjesta nastao neposredno nakon radikalnih gospodarskih promjena uvjetovanih ukidanjem kmetstva. U tekstu su navedene i kućne zadruge s brojevima kuća.

Prilog Vladimira Geigera dio je njegove, dosad još uvijek integralno neobjavljene doktorske disertacije, a govori o Nijemcima u Đakovu i Đakovštini nakon Drugog svjetskog rata. Na osnovi izvorne arhivske građe, tiska i literature obrađena su kulturna, politička, demografska i druga pitanja vezana uz povijest njemačke narodnosne skupine.

Marija Augustinović piše o karakteristikama stanovništva Đakovštine tako da je definirane i proučavane probleme stanovništva na republičkoj razini primijenila na prostor Đakovštine. Rad obiluje sređenom statističkom građom u izvornom i prenesenom obliku.

Bosiljka Janjatović napisala je "Prilog za biografiju odvjetnika Franje Papratovića", rođenog Đakovčanina. Na osnovi pretežito arhivske građe analizira se njegova uloga u studentskim demonstracijama 1895. godine i u obrani Stjepana Radića na sudskom procesu u Osijeku 1912. godine.

Posljednji prilog je rad Mate Artukovića. Autor u njemu istražuje djelatnost narodnih zastupnika iz Đakova na Hrvatskom saboru 1861. godine. Đakovački zastupnici (grad, kotar, kaptol) aktivno su sudjelovali u saborskim raspravama i dali određeni doprinos u rješavanju važnih društvenih i političkih pitanja tadašnje Hrvatske.

Kao posljednje publikacija biblioteke Muzeja Đakovštine pojavila se krajem 1998. godine knjiga autora ovog teksta: *Đakovačke ulice - kratke biografije osoba po kojima su dobile ime*. Poticaj da napišem ovu knjigu dali su mi moji sugrađani, isti oni koji su me znali fascinirati primjerenim neznanjem o osobama po kojima su njihove ulice dobile imena. Još uvijek uvjeren, unatoč svemu, da oni koji znaju mogu uspostaviti bolji odnos sa samim sobom te ujedno biti kvalitetniji članovi društvene zajednice, prihvatio sam se pisanja ove knjige. U njoj sam, na osnovi relevantnih podataka (enciklopedije, leksikoni, znanstvene i stručne knjige, članci) napisao 83

biografije osoba po kojima su nazvane ulice Đakova. Ako se izostavi desetak biografija osoba koje su djelovale na lokalnom planu, sve ostale imaju društveno značenje. Pišući o njima uistinu je bilo teško ponuditi autentični, originalni rad, tim više što sam, u pravilu, izbjegavao o njima i njihovom djelu davati vrijednosne sudove.

Najviše dvojbi imao sam oko toga što sve uvrstiti u sadržaj pojedinog priloga. Kriterije nažalost nisam uspio unificirati na način koji bi mogao biti prihvatljiv za širi krug potencijalne čitalačke publike. Knjiga je pisana primarno za učenike osnovnih i srednjih škola koji se tek upoznaju sa svijetom ideja i njihovim protagonistima te za "male ljude", one koje ova materija zanima, ali im stupanj općeg obrazovanja i često okrutna životna stvarnost ne omogućavaju dostupnost većem broju knjiga i časopisa iz kojih bi mogli dobiti željene informacije.

Široka lepeza likova čije su biografije uvrštene u knjigu donekle je diktirala i način na koji sam prilazio njihovoj obradi. Iako sam stalno imao na umu potencijalni interes onih kojima je knjiga namijenjena, u pojedinim priložima morao sam odustati od zamišljene koncepcije (kronologije života i rada) i dati, po mom sudu, nužne napomene. To se ponajprije odnosi na osobe koje su dale svoj autentični doprinos u području ideja, ili pak one za koje sam držao da im život i rad, sve do danas, nije valoriziran metodama suvremene znanosti - a to znači kritički. U prvom slučaju nastojao sam, na najjednostavniji način, objasniti o kakvim je idejama riječ, dok sam druge, uglavnom na osnovi neupitne faktografije, pokušao demistificirati. U navedenim slučajevima, a oni zauzimaju tek manji dio knjige, trudio sam se biti što manje subjektivan, iako svjestan da je spoznaja mješavina objektivnog i subjektivnog, te se subjektivno ne može, a i ne treba potiskivati.

Različiti sadržaj priloga nužno je uvjetovan i kvalitetom i opsegom dostupne literature. U pravilu sam akcent stavljao na kronologiju života i rada, što je zapravo dominantan pristup koji se provlači kroz cijelu knjigu, da bi tek ponekad, zbog pomanjkanja pouzdane faktografije, bio obuhvaćen samo jedan segment života, ili pak djelo(a) koje je određenoj osobi priskrbilo posebno mjesto u povijesti, najčešće nacionalnoj. O teškoćama oko prikupljanja potrebne literature suviše je i govoriti. Svi oni koji se nastoje ozbiljnije baviti pisanjem, a žive i rade izvan sveučilišnih centara, najbolje znaju o čemu je tu zapravo riječ.

U sklopu zadane teme, iako s nelagodom, morao sam spomenuti i svoju knjigu. Njezin prikaz dao je dr. Vladimir Geiger u ČSP, 1999., br. 1, str. 223.

U izdanju Izvršnog vijeća Skupštine općine Đakovo tijekom 1993. pojavila se knjiga *Đakovština u Domovinskom ratu*. Bio je to prvi pokušaj da se, još u vrijeme trajanja rata, progovori o nekim njegovim dimenzijama. Treba odmah istaknuti da priređivači i autori knjige nisu imali ambicija pisati historiografsko djelo, a i da su htjeli to ne bi bilo moguće, već dati kronologiju predratnih i ratnih događanja. O napetostima koje su prethodile oružanom sukobu pisao je Ivan Buljan ("Vrijeme demokratskih promjena") i mr. Zvonko

Bušić ("Napetost u đakovačkoj općini"). Instruktivan članak o izrastanju obrambenih snaga potpisali su Andrija Borčić i Mirko Drenjanac, dok je kronologiju rata od listopada 1991. do svibnja 1992. godine napisao Siniša Kraml. Posljednji prilozi čine mi se posebice značajnim jer će zasigurno za neko vrijeme moći funkcionirati i kao respektabilni povijesni izvori.

O Domu zdravlja koji je u najtežim trenucima bio pretvoren u ratnu bolnicu, o organizaciji bolnice i njezinom neprocjenjivom značenju u vrijeme snažnih neprijateljskih djelovanja pisao je dr. Stjepan Rac, dok je skupina autora pokušala približiti ulogu humanitarnih organizacija. Pregled kulturnih događaja u gradu dali su prof. Petar Strgar i Zdravka Dean, a o ulozu sredstava javnog priopćavanja, čija je djelatnost došla do punog izražaja ponajviše u prvim, kaotičnim događajima vezanim uz osvajanje đakovačkih vojarni, pisao je Adam Rajzl.

Na kraju prikaza knjige *Dakovština u Domovinskom ratu* potrebno je istaknuti da knjiga sadrži i velik broj fotografija koje uvjerljivo govore o duhu vremena, ratnim razaranjima i nažalost žrtvama rata.

O jednom drugom ratu, onom vođenom između 1939. i 1945. godine ili još točnije njegovim posljedicama za njemačku narodnu zajednicu koja je živjela na ovim prostorima za vrijeme njegova trajanja pisao je dr. Vladimír Geiger i mr. Ivan Jurković u knjizi "Pisma iz Krndije" (Njemačka narodna zajednica, Zagreb, 1994., str. 151)

Zbog nedostatka građanske hrabrosti istraživača, njihove ideološke isključivosti, poljuljanog znanstvenog digniteta, ali, vjerojatno i niza drugih "razloga", hrvatska historiografija imala je tijekom posljednjih pedesetak godina ozbiljne propuste. Ti propusti, po mom sudu, nisu se toliko očitivali u netočnim kvalifikacijama pojedinih događaja, koliko u prešućivanju svega onoga što je moglo narušiti medijski idealiziranu sliku o vladajućoj partiji i društvu osmišljenom u njezinim ideološkim radionicama. Sudbina Nijemaca za vrijeme Drugog svjetskog rata i poslije, jedna je od tema koju su historičari, ali i svi oni koje je ta problematika s obzirom na zanimanje trebala zanimati, sustavno zaobilazili. Istina, povijesne građe o sudbini gotovo pola milijuna Nijemaca nema puno, a sve donedavno nije bila niti dostupna, što nikako nije alibi za iskazanu ljudsku i intelektualnu inertnost. Da se i u takvim, izrazito nepovoljnim okolnostima moglo, može i mora raditi na otkrivanju povijesne istine, dokaz je, između ostalog, i knjiga "Pisma iz Krndije".

Za razliku od knjige "Što se dogodilo s Folksdojčerima", u kojoj su autori ponudili svoje viđenje zadane problematike na makroplanu, "Pismima iz Krndije" istom problemu pristupaju kroz osobno iskustvo jedne obitelji ili još točnije jedne osobe. Riječ je o Mariji Miri Knöbl koja je, zajedno s ocem, samo zbog toga što je bila kćer Nijemca, a on samo zbog toga što je pripadao njemačkom narodu, deportirana u Krndiju, jedan od sabirnih logora osnovanih neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata. Mira je između kolovoza 1945. i travnja 1946. godine napisala nekoliko desetaka pisama koje su priređivači knjige uspjeli pronaći i prezentirati ih čitateljima kao potresno

štivo o ljudskim sudbinama u jednom suludom postratnom vremenu. Prema mišljenju Gorana Beusa Richembergha ta pisma "nedvojbeno su jedno od najpotresnijih svjedočanstava o etnocidu provedenome nad Folksdojčerima neposredno nakon Drugog svjetskog rata na području tadašnje Jugoslavije. Za razliku od dokumenata, službenih bilješki i znanstveno elaboriranih podataka, koji uglavnom govore jezikom brojeva i čine strukturu statistike smrti i patnje, ova nas prijepiska vodi daleko dublje, u samu srž problema, u stradanja običnog, malog čovjeka koji, uz sve napore, nije mogao dokučiti stvarne razloge svoje patnje i gubitak ne samo ljudskoga dostojanstva nego i života kao vrijednosti sviju vrijednosti." ("Pisma iz Krndije", str.107.)

Osim pisama knjiga sadrži i dva manja poglavlja ("Logor kao sudbina" i "Logor Krndija") u kojima su autori dali relevantne upute za poimanje šireg konteksta kolektivne tragedije Nijemaca u spomenutom razdoblju i nekoliko priloga među kojima treba izdvojiti Kušanov i Schmitov treatment za igrani film "Dnevnik Fride Reichel".

Dr. Vladimir Geiger, jedan od autora knjige, do sada je objavio mnoštvo novinskih, stručnih i znanstvenih radova o njemačkoj narodnosnoj zajednici, i to ne samo ononom njezinom dijelu koji je obitavao na području Đakova i Đakovštine. Kruna bavljenja ovom problematikom, čini se, njegova je doktorska disertacija: "Njemačka etnička zajednica u Đakovu i Đakovštini od početka 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća". Nadamo se da će odgovorni ljudi u gradu naći sredstva za njezino objavljivanje jer je Geigerova disertacija i vije jedan doprinos u spoznavanju cjelovitog društvenog života Đakova i Đakovštine u spomenutom razdoblju.

Kada je već riječ o znanstvenim radovima koji predstavljaju određen doprinos upoznavanju povijesti grada ne mogu ne istaknuti i magistarski rad Krešimira Filipca: "Srednjovjekovno groblje u Đakovu", rad obranjen na Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu 1998. godine. Njegovo objavljivanje, uz pretpostavku postojanja istinske kulturne politike grada, ne bi smjelo biti upitno.

Potkraj 1994. godine u Đakovu je osnovano Društvo ljubitelja starina s ciljem njegovanja kulturne baštine i implicitnom nakanom bavljenja povijesnom antropologijom užeg zavičaja. U ambicioznom programu rada, između ostalog, istaknuta je potreba da se u što kraćem vremenskom roku prikupe fotografije i razglednice starog Đakova i na primjeren način predstave široj čitalačkoj publici. Dogovoreno je da to bude u formi knjige, ali ne slikovnice, već instruktivnog štiva multifunkcionalne namjene.

Knjiga "Fotomonografija starog Đakova" na šezdesetak stranica donosi oko 90 fotografija (razglednica) grada u razdoblju od 1894. godine do pedesetih godina sljedećeg stoljeća. Fotografije nisu poredane kronološki, ali ni na neki drugi konzistentan način. Krenulo se od središta grada, panorame gradskih trgova i onoga što se na njima nalazilo, da bi se sukcesivno od središta udaljavalo, onoliko koliko je to raspoloživ materijal dopuštao. Od ovakve

sheme odustalo se na nekoliko središnjih stranica knjige gdje su uvrštene možda i najzanimljivije fotografije - i to u boji.

Fotografije se, naravno, mogu doživjeti na različite načine, ovisno o interesu i vizualnoj kulturi promatrača. Netko će ih doživjeti kao nostalgичno prisjećanje na odveć brzo prohujala vremena, dok će ih drugi, sa stajališta struke, možda iskoristiti i kao vrijedan kulturno-povijesni izvor za široku lepezu djelatnosti, od svenazočne politike do urbanizma i njemu kompatibilnih disciplina. U svakom slučaju njihova dokumentarna relevantnost, što je i bio osnovni kriterij pri skupljanju fotografija, nije upitna. Da je kojim slučajem pronađeno više fotografija perifernih đakovačkih ulica, ova bi knjiga bila svakako potpunija i zanimljivija širem krugu potencijalnih čitatelja. Za to nisu odgovorni priređivači knjige, već prije svega vrijeme u kojemu je dominirala portretna fotografija.

Da "Fotomonografija starog Đakova" ne bude tek slikovnica pobrinili su se Željko Lekšić i autor ovog teksta. Lekšić je ispod većine fotografija napisao instruktivne bilješke koje bi čitatelja u najkraćim crtama trebale izvijestiti o osnovnim podacima vezanim uz godinu izgradnje, namjenu i važnost onoga što fotografija predstavlja. U članku "Fotografija kao medij vizualnog sagledavanja prošle stvarnosti" dolje potpisani je napisao nešto o razvoju fotografije u nas i u svijetu, o njezinoj važnosti za spoznavanje prošle stvarnosti, a ponešto i o razvoju toga medija u gradu Đakovu. Na istom mjestu dane su i osnovne informacije o nastanku i uporabi razglednica.

Na stranicama ovog rada Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti jednom je već spomenuta - kao nakladnik *Zbornika radova o J. J. Strossmayeru*. No, time se njezina djelatnost, vezana uz grad Đakovo, nije završila. Muzej Đakovštine u Đakovu, Arheološki muzej u Zagrebu i Odsjek za arheologiju HAZU postavili su potkraj 1998. godine izložbu pod nazivom *Accede ad Certissiam*. Izložba je nastala kao plod suradnje spomenutih institucija u istraživanju arheološkog lokaliteta Štrbinci, jednog od značajnijih arheoloških lokaliteta rimskog razdoblja na području istočne Hrvatske. HAZU (Odsjek za arheologiju) tiskao je tom prigodom instruktivan, vizualno dojmljiv, zapravo u svakom pogledu hvalevrijedan katalog izložbe koji, bez obzira na znanstvenu sumnjičavost njegovih autora, ipak rješava neke od dvojbi vezanih uz ubicaciju Certissije, rimskog naselja u blizini čijih se ruševina tijekom srednjeg vijeka razvilo Đakovo.

Prilozi u katalogu, osim kataloških jedinica koje su opće mjesto u toj vrsti publikacija, donosi i nekoliko minuciozno pisanih tekstova u kojima se s različitim pozicija interpretiraju najnovija iskopavanja (1993.) na štrbinačkom lokalitetu. Sadržaji desetak grobova analizirani su u svjetlu dosadašnjih spoznaja o tom lokalitetu, ali i antičkim i ranokršćanskim nalazištima u drugim dijelovima Hrvatske i Europe. Rezultati do kojih se došlo nisu dostatni da se pouzdano utvrdi točna ubicacija rimskog naselja Certissije. Epigrafički spomenik s imenom Certissije pronađen 1998. godine u Dijecezanskom muzeju u Đakovu trebao je otkloniti svaku sumnju oko ovog pitanja, ali kako nisu

zabilježene pojedinosti oko njegova nalaza problem je i nadalje ostao otvoren. Branka Migotti, jedna od nositeljica cijelog projekta i autorica nekoliko priloga u katalogu, misli da "... premda je gotovo izvjesno da (natpis) potječe sa Štrbinaca ... zrno sumnje valja sačuvati. Temeljnim zadatkom svakoga istraživanja Štrbinaca stoga i dalje ostaje konačno potvrđivanje davne pretpostavke o smještaju spomenutog rimskog naselja na tom mjestu."

Samo nekoliko godina nakon što je pokrenuta smotra folkloru "Đakovački vezovi", od 1970. godine, redovito, svake godine (iznimka je jedino ratna 1992.), izlazi i *Prigodna revija "Đakovački vezovi"*. Uređivačka koncepcija revije nije se bitno mijenjala sve do danas, niti je decidirano profilirana pa se nameće pitanje komu je, i zašto, namijenjena? Naime, uobičajeno je da prilikom pokretanja sličnih publikacija iz pera glavnog urednika ili nekog drugog čije se ime nalazi u impresumu tiskovine, dobijemo jasan odgovor na spomenuto pitanje. Kako to u reviji nikad nije učinjeno, barem ne na eksplicitan način, možemo pretpostaviti da bi odgovor na postavljeno pitanje mogao biti sljedeći - zbog istih onih razloga zbog kojih su pokrenuti i "Vezovi". Međutim, takav u osnovi simplificirani odgovor, ma koliko u prvi mah izgledao uvjerljiv, ipak nas ne bi mogao u potpunosti zadovoljiti i to stoga što bi u tom slučaju bio stavljen znak jednakosti između vizualno-verbalne prezentacije narodnog stvaralaštva ("Vezovi") i pokušaja da se ta prezentacija racionalno i kritički motri i vrednuje (revija). Na taj način ne možemo na postavljeno pitanje dobiti željeni odgovor pa smo prisiljeni postaviti druge dvije hipoteze. Prva je da je revija publikacija koja bez većih pretenzija nastoji ostaviti pisani trag o samim "Vezovima", afirmirati njima kompatibilno stvaralaštvo i na taj način zadovoljiti interes manje zahtjevnog čitateljstva, i druga da se na stranicama revije nastoji prezentirati izvorno narodno stvaralaštvo, ali i kompetentno o njemu suditi i tako pridonijeti boljem razumijevanju bića ovog naroda. Prvu pretpostavku odbacili smo naprosto zato jer prihvatiti je značilo bi bilo kakav kritički sud o reviji učiniti deplasiranim. Dakle, kao validnu, prihvatili smo drugu pretpostavku da je revija ozbiljna publikacija u domeni definiranog interesa.

Na njezinim stranicama moglo se pročitati mnoštvo kvalitetnih i nadasve instruktivnih članaka, kako onih s područja povijesne znanosti, tako i etnologije, arheologije i nekih drugih znanstvenih područja. Bilo je i više zadovoljavajućih literalnih pokušaja. Na stranicama revije mnogi su objavili i svoje prve radove i stekli potrebno samopouzdanje za daljnji rad pa i u lokalnim okvirima određenu afirmaciju. Kao stalni suradnici na stranicama revije pisali su, i još uvijek pišu, ljudi znanstvene vokacije koji su dali znatan doprinos afirmativnom profiliranju ove publikacije. Nažalost, paralelno s pozitivnim tendencijama, pojavile su se i negativne. One se ponajprije očituju u nedovoljno konzistentnoj uređivačkoj politici. Naime, nije dovoljno imati samo interes za neko područje i dobru volju da se o predmetu svoga interesa nešto napiše, već i prijeko potrebna znanja koja jamče dublji uvid u "bit" stvari. Na stranicama revije sve je više članaka koji jedva da su na razini korektno prezentacije fakticiteta, a uočava se i primjerena neinventivnost

pojedinaца i tendencija pisanja zbog pisanja kao, uostalom, i pretjerana eksploatacija uistinu značajnih radova o Đakovu i Đakovštini koji se, po tko zna koji put, prepisuju ili prepričavaju i plasiraju kao autorski radovi.

U posljednjih desetak godina, barem što se tiče historiografsko-publicističkih priloga koji problematiziraju lokalne teme, a po mom sudu predstavljaju određen doprinos upoznavanju prošlosti ovog dijela Hrvatske i popularizaciju povijesne znanosti, izdvojio bih radove prerano preminulog kustosa Muzja Đakovštine Krešimira Pavića ("Kontroverzije o Strossmayeru", "Životopis Nikole Tordinca"), Stjepana Sršena ("Strossmayer i školstvo", "Popis đakovačkog veleposjeda 1757. godine"), Antuna Jarma ("Posveta Đakovačke katedrale 1. listopada 1882. godine", "Središnja biskupijska knjižnica u Đakovu"), Željka Lekšića ("Terezijanska kasarna u Đakovu", "Ljekarne i ljekarnici u Đakovu do Drugog svjetskog rata"), Vilka Čuržika (Slavonija poslije oslobođenja od Turaka", "Matija Petar Katančić u Baranji"), Jasne Šimić ("Najstarija umjetnost na tlu Slavonije i Baranje", "Početak starijeg željeznog doba u sjeveroistočnoj Slavoniji"), Vladimira Geigera ("Novčanice i vrijednosni papiri iz numizmatičke zbirke Muzeja Đakovštine", "Biskup Josip Juraj Strossmayer kao sakupljač starog novca") i Mije Kopljara ("Milko Cepelić", "Nekdašnja prehrana pučanstva u nekim selima đakovačkog kraja").

Vatrogasna društva u Đakovštini imaju relativno dugu tradiciju, a osim svoje primarne funkcije da pomognu unesrećenima imali su istaknutu ulogu i u kreiranju kulturno-zabavnog života. Ta dimenzija vatrogasnog djelovanja s vremenom je bivala sve manja, ali do danas nije iščeznula, pogotovo je očuvana u seoskim sredinama. Da je uistinu tako svjedoče *spomen-knjige DVD-a Piškorevci* (1996.g.), *Budrovci* (1997.g.) i dopunjeno reprint izdanje *spomen-knjige DVD-a Đakovo* izdano povodom 125. obljetnice djelovanja. Posljednja knjiga objavljena je prvotno 1972. godine, u povodu proslave 100. obljetnice društva, da bi 1997. bila ponovno tiskana, ali uz dodatni tekst u kojem se prati rad Društva u posljednjih 25 godina, od 1972. do 1997. godine.

Koncepcijski, riječ je o vrlo sličnim knjigama. Nakon kraćih članaka o povijesti mjesta prenose se uglavnom izvješća s godišnjih skupština društava, i to uglavnom bez dodatnih komentara. Vrijednost spomenutih publikacija za potencijalnog istraživača lokalne povijesti vidim u tome što su primjereno ilustrirane starim i rijetkim fotografijama, kako portretnim, tako i onima iz kojih je moguće dobiti uvid u negdašnji izgled mjesta (ponajprije se to odnosi na *Spomenicu DVD-a Đakovo*). Uz to, podacima koji se nalaze na stranicama spomenica mogu se popuniti i životopisi prominentnijih ljudi koji su svojim društvenim angažmanom dali svoj doprinos boljitku sredina u kojima su živjeli i radili. I to bi, gledano iz perspektive historičara, bilo sve. Nedovoljno da bi nekoga fasciniralo, ali dovoljno da bi se spomenulo.

Na kraju ovog rada treba spomenuti i nekoliko publikacija (knjiga, zbornika) koje se odnose na sela Đakovštine. Uz već spomenute, vezane uz jubileje vatrogasnih društava, kao ambicioznije radove, treba spomenuti knjige Tome Šalića: *Vrbica u Đakovštini 1330.-1990.*, *Privlačica, Vinkovci, 1990.*,

Ivana Zirduma: *Moje selo Đakovački Selci, Zbornik radova o Strizivojmi*, te skrenuti pozornost i na neka izdanja na njemačkom jeziku.

Knjiga *Vrbica u Đakovštini 1330.-1990.* izašla je u počast 660. obljetnice sela i otvaranja nove školske zgrade. Po riječima Šalića, knjiga je nastala kao pokušaj da se od zaborava otme stoljećima njegovana tradicijska kultura stanovništva tog dominantno šokačkog sela te da se očuva njegovo kulturno i umjetničko blago. Sa zadovoljstvom mogu konstatirati da se intencija autora nije iscrpila samo na istraživanju spomenute dimenzije ljudskog djelovanja, već da predstavlja cjelovit, gotovo zaokružen pregled povijesti sela, od etimoloških objašnjenja njegova naziva i prvoga pisanog spomena, pa sve do najnovijeg vremena. Na početku knjige dane su i geografske odrednice sela te su spomenuta pretpovijesna naselja i nekropole pronađene na vrbičkim lokalitetima.

Na osnovi relevantne literature i povijesnih izvora obrađeno je pred-tursko, tursko i posttursko razdoblje. Ovo posljednje potonji, obrađeno je najtemeljitiije. Šalić piše o razgraničenju između područja pod Dvorskom komorom i Vojnom krajinom, a na osnovu podataka dobivenih iz popisa biskupijskog vlastelinstva 1752. i 1758. godine, te matičnih knjiga vrbičke župe, i o migracijskim procesima, kako u drugoj polovici 18. st., tako i o onim iz 19. st. (dakako, tada se poziva na druge izvore). Posebna poglavlja posvećena su govoru i usmenoj književnosti, životu i običajima seljana tijekom prve polovice 20. stoljeća, franjevačkom samostanu i župi Vrbica, povijesti školstva te Vrbici u razdoblju od 1945. do 1990. godine.

Kroz cijelu monografiju, dominantno historiografski profiliranu, dani su i vrijedni prilozi socijalnoj antropologiji, demografiji i napose etnologiji, što ovu knjigu, po mom mišljenju, čini valjanom paradigmom za slične projekte. O autorovu pristupu možda najbolje govori to što je na kraju svakog poglavlja, a ima ih 10, naveo korištene izvore i literaturu, a u prilogu knjige prenio je i značajnije dokumente za povijest Vrbice, i to u dvije varijante, u izvornom obliku i kao prijevode.

Knjiga *Moje selo Đakovački Selci* pisana je iz drugih pobuda, pa je i rezultat bitno drukčiji, sukladan autorovim namjerama eksplicitno iznesenim u predgovoru. Ivan Zirdum piše: "Upravo stoga, dragi Selčani, pružam vam u ruke ovu knjigu. I vama koji se nalazite od rođenja u svom selu ne kaneći ići dalje; i vama koji ste djetinstvo sprovedi u drugom kraju ali sada prihvatiste Selce za svoj novi zavičaj; i vama mladima koji ćete nošeni traženjem škole, posla, novih iskustava za kraće ili dulje vrijeme napuštati svoje selo; a posebno vama, dragi Selčani, koji ste otišli iz svoga sela u neki drugi kraj svoje domovine ili svijeta - vama će ova knjiga biti najdraža i dok je budete čitali obnavljat ćete u sebi najdraže uspomene svog života."

Knjiga *Moje selo Đakovački Selci* strukturom je slična knjizi *Vrbica...*, ali dok je Šalić svoju knjigu pisao s neskrivenim znanstvenim pretenzijama, Zirdum svoju knjigu piše baš onako kako u predgovoru i najavljuje, za najširi krug čitatelja, pomalo poetično i s jakom dozom subjektivizma. No, unatoč

tomu, informacije koje nam nudi nisu za podcjenjivanje (npr. o prošlosti Selaca, seoskoj školi, društvenom životu, običajima i udrugama, crkvi...), tim više što se s tom lokalnom zajednicom nitko do danas nije sustavno bavio.

Kada je riječ o monografijama sela Đakovštine trebamo spomenuti i knjige koje su početkom 70-ih godina počeli objavljivati nakon Drugog svjetskog rata prognani pripadnici njemačke narodnosne zajednice. Te tzv. "zavičajne knjige" posvećene su "ponajprije uspomena iseljenih Nijemaca na stari zavičaj, a ne povijesnom istraživanju, iako sadrže dosta gradiva, napose za demografiju, etnologiju, zanimljivih starih fotografija, starih planova i karata. Izgrađene su uglavnom po istoj shemi: nacrt povijesti (za novije doba većinom ne po izvorima ili literaturi, nego po sjećanju), priče, dosjetke, crtice iz zajedničke prošlosti, popis njemačkih obitelji... Od tih izdanja ne može se uvijek očekivati povijesna objektivnost. Uza sve "zavičajne knjige" su važna, nenadoknadiva i nezaobilazna literatura o Nijemcima na našim prostorima." (Geiger, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, 4/97., str. 138.).

Do danas su objavljene "zavičajne knjige" o gotovo svim mjestima u kojima su Nijemci činili brojno respektabilnu skupinu do početka Drugog svjetskog rata. Prva je izdana o *Đakovačkoj Satnici* 1972. godine. Nakon toga slijede knjige: *Tomašanci - Gorjani* (1974.), *Krndija* (1987.), *Viškovci* (1989.), *Semeljci - Kešinci* (1992.) i najnovija, objavljena 1994. godine, *Dretnje - Slatinik - Mandićevac - Pridvorje*. Detaljnije o spomenutim publikacijama u *Zborniku Muzeja Đakovštine* br. 4, 1997. godina.

Krajem ljeta 1999. godine iz tiska je izašla i publikacija s kojom ćemo prvesti kraju pregled historiografsko-publicističkih radova o Đakovu i Đakovštini pisanih u posljednjoj dekadi prošlog tisućljeća. Riječ je o *Zborniku radova o 300. obljetnici prvog poznatog zapisa imena Strizivojna* (Matica hrvatska Đakovo - Udruga za zaštitu prirode i kulturne baštine "Različak", Strizivojna-Đakovo, 1998.)

Poput mnogih drugih sredina i Strizivojna, selo nedaleko od Đakova, obilježila je 1998. godine obljetnicu svog postojanja. Najznačajniji prilog proslavi bilo je izdavanje *Zbornika*, publikacije koju su inicirali doktori znanosti Stjepan Damjanović i Stanko Andrić, rođeni Strizivojčani, ujedno i autori značajnijih radova. Damjanović je priložio članke o govoru i imenu Strizivojne i Stjepanu Ivšiću, znamenitom hrvatskom dijalektologu, znanstveniku koji je neka od svojih brojnih "terenskih" istraživanja vođenih početkom dvadesetog stoljeća realizirao upravo u Strizivojni.

Stanko Andrić pisao je o povijesti sela. Autor je svoj rad naslovio "Crtice iz povijesti Strizivojne" čime je jasno stavio do znanja da nije imao pretenzije pisati cjelovitu povijest mjesta, ali i ono što je napravio na gotovo 50 stranica teksta svakako je značajan doprinos upoznavanju njegove prošlosti (prapovijest, srednji vijek, Turci, ime mjesta, najstariji opis obnove sela u posttursko doba, demografske crtice, školstvo, crkva).

Osim spomenutih, treba istaknuti i radove Marije Glavačević (*Iz kulturnog života Strizivojne kroz 20. stoljeće*), Mirte Buković (o slikaru Arpadu

Franji Mesarošu), Ive Andrića (o mjesnom župniku Mitrju Dragutincu) i Mirka Bauera (o povijesti sporta u Strizivojnoj). Spomenuti radovi, uz još nekolicinu drugih (pjesme u prozi, biografiju seoske učiteljice, opisa detalja narodne nošnje), ovaj *Zbornik* čini neizostavnim štivom za sve one koji žele više saznati o ljepšoj strani povijesti ovoga slavonskog sela.

Umjesto zaključka

Valjani zaključak o historiografsko-publicističkim radovima napisanim o Đakovu i Đakovštini u posljednjih desetak godina nije moguć bez usporedbe stanja s drugim, veličinom i kulturnom tradicijom približno istovjetnim sredinama. Kako o tim radovima ne znam dovoljno, zaključak će izostati. Umjesto zaključka želim tek napomenuti da su o ovom članku prezentirani radovi nastali najčešće kao rezultat angažmana pojedinaca, bez veće institucionalne potpore i timskog rada pa su samim time još značajniji - ali ne nužno i bolji. Dapače. Istraživanje lokalne povijesti trebalo bi biti još intenzivnije i sistematičnije te imati bolju potporu lokalnih struktura vlasti, kako moralnu, tako i materijalnu. U suprotnom - bez osmišljenih, fundamentalnih povijesnih istraživanja multidisciplinarnog tipa koja na žalost nisu u stanju realizirati ljudi dobre volje, nego samo znanstvenici, zapravo oni koji su u stanju lokalnu problematiku prikazati u širem kontekstu, a pristupiti joj kritički, uz uporabu tehnika i metoda suvremene povijesne znanosti - bojim se da bi željeni rezultati mogli izostati.

S U M M A R Y

SIGNIFICANT WORKS IN HISTORIOGRAPHY ABOUT ĐAKOVO AND THE ĐAKOVO REGION

The author has attempted to draw attention to certain publications about Đakovo and the Đakovo region, which are not readily available in bookstores. He has taken into consideration several books, journals and catalogues, that is, publications which in whatever form attempt to talk about the past of that region. These works represent a collection in local history, although they as a rule are products of individual enthusiasts. This, of course, draws attention to the fact that efforts in local and regional historiography need institutional and material assistance.